

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 94(497.4-17)"18"

Prejeto: 24. 6. 2008

Alenka Kačičnik Gabrič

mag. zgodovine, višja arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: alenka.kacicnik@gov.si

Jezerko – pozabljeni delček Koroške

IZVLEČEK

Področje Jezerskega je skozi zgodovino spadalo pod Koroško. Upravne institucije, ki so vodile njihovo življenje, so imele svoje sedeže v glavnem v (Železni) Kapli. Zaradi težje dostopnosti kraja s severa in odrezanosti na jugu, kjer jim je prehod dolgo časa zapirala pregrada, sestavljena iz nanosov kamenja, prsti in vejevja s hribine nad sotesko Kokre, pa so prebivalci razvili svojstven način življenja, ki se včasih ni veliko oziral na avtoritete. Eden lažjih prehodov po hribih iz Kranjske na Koroško pa je omogočil prebivalcem Jezerskega, da so zahvaljujoč svoji delavnosti in iznajdljivosti kljub težjim klimatskim razmeram, ki so onemogočale donosnejšo obdelavo njivskih površin, v preteklosti živeli bolje kot povprečen slovenski kmet.

KLJUČNE BESEDE

Zgornje Jezersko, Spodnje Jezersko, Koroška, kmečko življenje, solčavska-jezerska ovca, 19. stoletje

ABSTRACT

JEZERSKO – THE FORGOTTEN PART OF KOROŠKA (CARINTHIA)

The region of Jezersko belonged through history under Carinthia. Administration institutions that lead their life had their seats mainly in (Železna) Kapla. Because of not easy accessibility of the settlement from the north and isolation in the south where for a long time a barrier composed of deposits stones, soil and branches from the slope above the river Kokra gorge prevented a pass, the inhabitants have developed a unique way of living that occasionally did not pay much attention to any authority. One of the easier passes over the hills from Kranjska (Carniola) to Koroška enabled the inhabitants of Jezersko that they – thanks to their diligence and ingenuity despite heavy climatic circumstances, which did not enable a profitable cultivation of land – in the past lived better than the average Slovene peasant.

KEY WORDS

Zgornje Jezersko, Spodnje Jezersko, Koroška, peasant life, Solčava-Jezersko sheep, 19th century

Jezersko je bilo v avstroogrski monarhiji in še daleč nazaj v zgodovino vedno del Koroške, po svetovnih morijah v dvajsetem stoletju pa je območje pripadlo Jugoslaviji. Zaradi oblikovanosti terena je bilo področje Jezerskega odrezano od svojega upravnogospodarskega zaledja na severu pokrajine, kamor je dolga stoletja gravitiralo, navezovanje proti jugu pa se je začelo močneje razvijati šele, ko je bila skozi dolino Kokre prebita kamnita zapora in omogočena lažja cestna povezava. Dotlej so proti jugu na jezerski strani Karavank vodila le pešpota in tovrstne steze. Vsekakor pa ne gre spregledati dejstva, da se prebivalci Jezerskega kljub upravni in cerkveni pripadnosti na Koroško za "prave" Korošce nikoli niso šteli, prav tako pa se niso prištevali med Kranjce, kakor jih ti nikoli niso "vzeli popolnoma za svoje".

Mejni kamen med deželama Kranjsko in Koroško ob cesti Kranj–Jezerško (foto Aleš Gabrič).

Arhivskih virov za zgodovino Jezerskega je malo

Arhivskega gradiva in zapisov o Jezerskem in Jezerjanih do konca leta 1918 je na Slovenskem malo. Velika večina gradiva je nastala izven današnjih slovenskih meja in ga danes hranijo tuje ustanove, slovenskim raziskovalcem pa je zato nekoliko manj dostopno, kot če bi ga imeli doma. Vendar je tudi v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu o hribovskih, težko dostopnih krajih podatkov malo, nad

čimer se je pritoževala tudi Marija Makarovič, ki je kot etnologinja raziskovala življenje v Kortah, Zgornjemu Jezerskemu sosednji katastrski občini na avstrijski strani meje.¹ Posledično tudi besede o Koroški kot "levem devžeju" slovenskega zgodovino-pisja tukaj postanejo še bolj resnične.² Pri preučevanju preteklosti Jezerskega se lahko naslonimo predvsem na Jezersko kroniko. Avtor Andrej Karničar je zbral, zapisal in s pomočjo Gorenjskega muzeja Kranj objavil "zgodovinske zgodbe", ki so se med prebivalci Jezerskega ohranile v ustnem izročilu. Ker se je zavedal, da je spomin relativno nezanesljivo vodilo skozi dogajanje v preteklosti, pri katerem mnogokrat igra veliko vlogo tudi osebna vpletenost ali prizadetost, ki nehote nekoliko prikrivi dejstva, si je pri pisanju na nekaterih mestih pomagal z listinami, ki so mu jih pokazali domači kmetje, saj običajno stare kmečke družine na velikih kmetijah skrbno čuvajo hišne arhive za več stoletij v preteklost kot največji družinski zaklad.³ Osnovno ogrodje njegove knjige so zapisi Albina Pogačnika, po domače Karničarjovga, o katerem med ljudmi kroži glas, da je zapise o stari cerkvi sv. Ožbolta iskal tudi v arhivih.⁴

Andreju Karničarju je bila v veliko pomoč tudi t. i. jezerska kronika koroškega deželnega poslanca in jezerskega domačina Franca Murija, p. d. Kazinarja (1846–1926),⁵ napisana med letoma 1910 in 1920. Rokopisni sestavek, ki v tipkopisu še danes kroži med ljudmi na Jezerskem, je dopolnila biologinja dr. Angela Piskernik,⁶ ki je po drugi svetovni vojni večkrat prišla na počitnice k sorodnikom na Jezersko.⁷

Ustno izročilo v glavnem omenja veliko jezero, ki naj bi nekdanje obstajalo v gorski kotlini, omenjal pa ga je tudi še Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske, izdani leta 1689. O resničnosti obstoja jezera na Jezerskem in njegovem velikem psihološkem vplivu na domače prebivalstvo še danes pričajo ostaline. Zaradi odsotnosti relevantnih zemeljskih raziskav pa nas v verjetnost njegovega obstoja najbolj prepričajo ledinska imena, ki se na Jezerskem še danes uporabljajo, npr. že samo ime kraja Jezersko in stara različica Jezero ter ime za prebivalce področja, ki sami sebe imenujejo Jezerjani, ime za staro cerkvico sv. Ožbolt pri Jezeru, ime kmetije Ank (der Anker, nemško poimenovanje za sidro) in še bi se jih našlo. O zelo živem izročilu o jezeru ne nazadnje priča tudi slika divje race, ki so si jo prebivalci občine

¹ Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 24.

² Keber, V levem devžeju slovenskega zgodovino-pisja – Koroška, str. 123–128.

³ Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 446.

⁴ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 184.

⁵ Kazinar, *Kronika ali zgodovina Jezerskega*, Raznoterosti (kopija tipkopisa), str. 7.

⁶ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 17.

⁷ Stergar, Dr. Angela Piskernik, str. 253.

Jezerško v 19. stoletju izbrali za upodobitev v svojem žigu.⁸

Kakor koli, zaradi truda lokalnega prebivalstva in poizkusov menihov, ki jih je na področje Jezerškega kot v nekaj kazenski misijon pošiljala cerkvena gosposka iz Dobrle vasi, ter s potresi, ki so širše območje stresali v preteklosti, se je pregrada, ki je bila zagozdena v ozki soteski Kokre iz z vodo nanešenega materiala iz hribine nad Jezerško kotlino, razmajala in voda je počasi odtekla proti jugu in Savi. Veliko mlako, ki je ostala na dnu kotline, so poizkušali večkrat izsušiti, pomoč pri tem pa je Jezerjanom dala tudi občina (Železna) Kapla.⁹ Še v sedanjem času pa se zgodaj spomladi na Ravnem ob taljenju snega in ledu ter stekanju velikih količin vode z okoliških hribov naredi plitka, a velika luža, ki prekrije veliko travniško površino, iz katere gledata le cesta in kucelj s cerkvico sv. Andreja, ker voda ne more dovolj hitro odteči.

Močan pečat je v zgodovini Jezerškega zapustila družina Fuchs, ki je imela v lasti fužine na Spodnjem Jezerškem.¹⁰ Nekoliko za zadovoljevanje potreb fužine po kurjavi, nekoliko pa v lastno zabavo so pokupili sedem kmetij, ki so mejile na njihovo posest, dali poslopja podreti, obdelovalne površine pa pustili zarasti ter na skoraj 3000 hektarov veliki posesti dobili pravico do lastnega lova.¹¹ Zaraščanje pašnikov v prid fužinam in lesni trgovini, ki so ga spodbujali nekateri "gozdni" veleposestniki, je bilo opazno tudi na nekaterih drugih hribovitih področjih.¹²

Zemljiške evidence Jezerško opisujejo kot težko dostopen kraj

V zemljiških evidencah iz druge polovice 18. stoletja je bilo Jezerško opisano kot kraj, 1 ½ oddaljen od doline Bele.¹³ V kraju je stala zidana cerkev z obzidjem.

Potoka Jezernica in Mlinščica sta bila po navdbah v opisu široka 5 do 6 korakov, globoka pa en čevlj. Oba sta imela peščeno dno in nikoli nista

popolnoma presahnila. Tudi pri vasi označeno močvirje se po opažanjih zapisovalcev razmer ni nikoli popolnoma posušilo, vendar je bilo mogoče poleti ob dolgotrajnem lepem vremenu iti peš čezenj ali pa ob njem (očitno brez nevarnosti) pustiti živino, da se je pasla.

Deželna pot proti Kapli je bila 3 do 4 sežnje¹⁴ široka in trdna. Imela je kamnito podlago, po kateri so kmetje in prevozniki s srednje težkimi vozovi lahko vedno vozili, tudi v neugodnih vremenskih in cestnih pogojih. Ostale poti do hiš v okolici so služile le kmetom, ki so z majhnimi vozovi vozili domov manjše tovore.

Zapisovalci so omenili še, da so bili okoliški hribi strmi, sicer pa je bil gozd visok, v njegovi sestavi so močno prevladovala smreke.

Glede stavb in določanja kultur zemljiških parcel je vojaška specialka iz zadnje četrtine 18. stoletja premalo natančna. Jezerško so zapisovalci označili kot vas, ki leži visoko v hribih, kamor je načrtana deželna cesta in kamor ni mogoče priti po nobeni strani, razen po opisanem prehodu.¹⁵

V franciscejskem katastru za Koroško iz prve polovice 19. stoletja je območje Jezerškega zajeto v katastrski občini Zgornje in Spodnje Jezerško.¹⁶

Katastrska občina Zgornje Jezerško je po opisu v cenilnem elaboratu ležala 9 in pol milj¹⁷ jugovzhodno od kresijskega glavnega mesta Celovec, tri milje od okrajne gosposke Kapla, posamezni posestniki pa so bili največ eno uro oddaljeni od lokalije Sv. Andreja na Ravnem in prav toliko od župnijske cerkve Sv. Ožbolta na Jezerškem. Hribi so s svojimi strmimi pobočji tvorili nekako kotlino.¹⁸ Katastrska občina Spodnje Jezerško pa je bila od Celovca oddaljena 10 milj proti jugu in 3 in pol milje od Kaple.¹⁹ Že v prvi polovici 19. stoletja sta bili katastrski občini Zgornje in Spodnje Jezerško uvrščeni med visokogorske občine.²⁰

¹⁴ Seženj = klafta = 6 čevljev = 1,966 m, več glej Vilfan, Pripetki k zgodovini mer na Slovenskem, str. 86. Po preračunu bi to znašalo z rezervo od 6 do 8 metrov širine, kar bi bilo tudi za današnje razmere nenavadno veliko.

¹⁵ Slovenija na vojaškem zemljevidu, 4. zvezek, str. 66.

¹⁶ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezerško K 312 in ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezerško K 470. Ker je bilo gradivo franciscejskega katastra za katastrski občini Zgornje in Spodnje Jezerško v preteklosti hranjeno med gradivom gorenjskih katastrskih občin, karte, ki so skupne za obe katastrski občini, še danes nosijo ob urejanju umetno narejeno in Jezerškemu dodeljeno številko K 348. Ob digitalizaciji gradiva franciscejskih katastrov pa smo v Arhivu zavestno narejeno napako zaradi podvajanja števil in doslednosti popravili ter za spisovni del gradiva znova uvedli originalni številki katastrskih občin K 312 in K 470.

¹⁷ dunajska poštna milja = 7,5859 km. Več glej Vilfan, Pripetki k zgodovini mer na Slovenskem, str. 59.

¹⁸ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezerško K 312, cenilni elaborat.

¹⁹ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezerško K 470, cenilni elaborat.

²⁰ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezerško K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezerško K 470, cenilni elaborat.

⁸ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 22 in 23. V današnjem grbu občine Jezerško je naslikana ovca, ker strokovnjaki niso mogli natančno doreči, ali je v starem grbu upodobljena divja raca, orel ali kakšna druga ptica. Ustni vir: Anica in Herman Jakopič, Zgornje Jezerško 66.

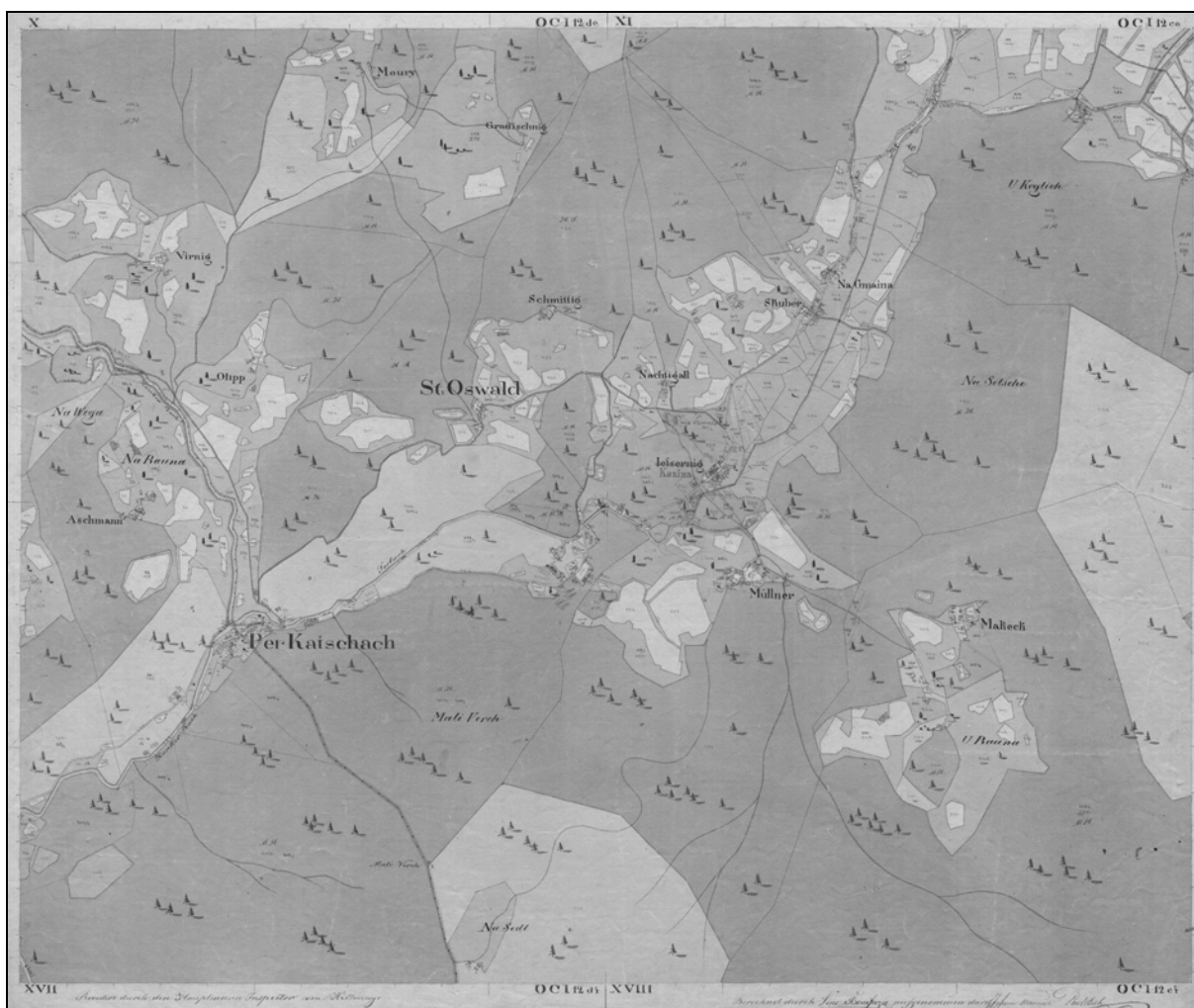
⁹ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 23.

¹⁰ V obravnavanem času sta bila lastnika fužin dr. Anton, ki je umrl 16. julija 1867, in njegov sin Gilbert Fuchs. Glej Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 187.

¹¹ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 42 in 50.

¹² Več glej Valenčič, Vrste zemljišč, str. 138.

¹³ V zapisu manjka oznaka, za katero količino pravzaprav gre. Najbolj logična bi bila ura in pol jahanja, za uro in pol peš hoje ali eno in pol milje je po pavšalni oceni razdalja od Jezerškega do Bele prevelika. Slovenski prevod teksta pa omenja samo Zgornje Jezerško, čeravno je v transliteriranem zapisu z imenom Seeland verjetno mišljeno območje Jezerškega, torej danes Spodnjega in Zgornjega Jezerškega, več glej Slovenija na vojaškem zemljevidu, 4. zvezek, str. 66.

ARS, AS 178, Franciscejski kataster za Koroško, k. o. Zgornje Jezersko K 348.

Večina kmetij je ležala na osončenih pobočjih, redke so bile na zahodnih bregovih kotline, nekaj kmetij pa je bilo v ravnini.²¹ Središče vasi Jezersko je bil včasih t. i. Žabji trg okoli kmetije Skuber. Njeno dvorišče je bilo tudi prostor, kjer so kmetje vsako leto oddajali letne dajatve. V 19. stoletju se je središče vasi premaknilo na mesto, kjer je še danes.²²

Klimatske razmere na višini od 3000 do 4000 čevljev²³ nad morjem so bile po mnenju zapisovalcev razmer drugačne kot v dolini. Le nekaj zemljišč je bilo izpostavljenih neprijetnemu hladnemu vetru.

²¹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

²² Karničar, *Jezerska kronika*, str. 98. Današnji center vasi predstavlja križišče, ob katerem stoji poslopje šole, njej nasproti spomenik in t. i. kazinska "štala". V poslopju nekdanjih hlevov je bila do pred kratkim trgovina, nasproti pa stoji poslopje nekdanjega hotela Kazina. Župnijska cerkev sv. Ožbolta, ki je bila zgrajena v drugi polovici 19. stoletja, stoji na vzpetini nad kazinsko "štalo".

²³ 1 čevlj = 32,8 cm, več glej Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem*, str. 86.

Najbolj vetrovno je bilo na Vernikovem Grintoutzu (Grintovcu), ki se je po takratnih meritvah vzpel 5214 čevljev nad morje.²⁴ Proti vzhodu v katastrski občini Spodnje Jezersko je na meji s Kranjsko področje zapirala 5346 čevljev²⁵ visoka planina Stegovnik, na zahodnem delu območja pa so ležali skalnati hribovi, po katerih je potekala meja s Štajersko.²⁶ V višinah so se večkrat zadrževali deževni oblaki, ki so včasih tudi poletni prinesli sneg, vendar ga v dolini običajno ni bilo čutiti.²⁷

Obdelovalne površine, njive in travniki so ležali v bližini hiš in gospodarskih poslopij, medtem ko so bili pašniki in gozdovi nekoliko oddaljeni od kmetij. V obeh katastrskih občinah je bilo veliko dominikalnih pašnikov, pa tudi ena petina gozdov je bila

²⁴ 1654 m, *Atlas Slovenije*, 1992, karta 58/B 3.

²⁵ 1692 m, *Atlas Slovenije*, 1992, karta 58/A 3.

²⁶ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

²⁷ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

dominikalnih. Več kot polovico površine območja Jezerskega je pokrival visoki gozd, več kot ena šestina pa je bilo hribovitega golega skalovja, predvsem na področju proti katastrski občini Županja njiva v okraju Mekinje na Kranjskem in območju katastrske občine Sv. Duh v okraju Gornji Grad na Štajerskem. Njive so imeli kmetje delno v ravnini delno pa na pobočjih nad njo, redke med njimi pa so imele za pridelavo in obdelavo idealen položaj.²⁸ Zato je pšenica na Jezerskem zagotovo dozorela le na Murnovem.²⁹

Travniki ob njivah so bili v ravnini in na pobočjih in prav tako kot njive so imeli le redki idealno lego. Planine so ležale v višinah nad gozdovi (nad gozdno mejo).

Upravno je Jezersko vedno spadalo pod Koroško

Celotno območje Jezerskega je bilo politično in davčno del gosposke Kapla, sodno oblast pa je izvajalo deželno sodišče v Kapli. Prebivalci so cerkveno pripadali delno v župnijo sv. Ožbolta, delno pa v lokalijo sv. Andreja na Ravnem. Zato so prvi sodili pod ustanovno gosposko sv. Pavla v Labotski dolini pod patronatom Dobrle vasi, drugi pa pod Verski sklad.

Freska na zunanji fasadi stare cerkve sv. Ožbolta na Zgornjem Jezerskem (foto Aleš Gabrič).

Šole na Jezerskem v prvi polovici 19. stoletja niso imeli, zato so vsaj nekateri otroci hodili v šolo v Kapli.³⁰ Prva stavba na Jezerskem, ki je bila namenjena tudi za potrebe šolskega pouka, je bila mežnarija, zgrajena leta 1860.³¹

Nenavadnih posebnosti zapisovalci razmer niso opazili. Edino večjo zanimivost je po njihovem mnenju predstavljala visokogorska cesta preko Storžiča, imenovanega tudi Grintovski Storžič, preko katerega je potekala dobra komercialna (trgovska) cesta kot povezava Kranjske z ostalimi kraji na Koroškem.³²

Občina Zgornje Jezersko je proti severu mejila na občini Korte in Bela v okraju Kapla ter proti vzhodu na občino Bela. Proti jugu se je raztezala občina Spodnje Jezersko v okraju Kapla, Kokra, ki je sodila v okraj Velesovo, ter Županje njive, ki so pripadale okraju Mekinje (obe v deželi Kranjski). Na zahodu sta na katastrsko občino Zgornje Jezersko mejili katastrski občini Spodnje Jezersko v okraju Kapla na Koroškem ter Sv. Katarina v okraju Tržič na Kranjskem.³³ Katastrska občina Spodnje Jezersko pa je na severu in vzhodu mejila na Zgornje Jezersko, proti jugu na Breg, Kokro in Belo v okraju Velesovo na Kranjskem, proti zahodu pa s katastrsko občino Sv. Katarina v okraju Tržič na Kranjskem.³⁴

Po rezultatih popisa iz leta 1830 je živelo v katastrski občini Zgornje Jezersko 156 moških in 150 žensk, skupaj 306 duš v 62 hišah, kjer so imeli 62 stanovanj, v katastrski občini Spodnje Jezersko pa 100 moških in 98 žensk, skupaj 198 oseb v 25 hišah, kjer je bilo 40 stanovanj. Na Zgornjem Jezerskem so bili razen duhovnika vsi ostali prebivalci kmetje, ki so se preživljali z obdelovanjem svojih kmetij, na Spodnjem Jezerskem pa je poleg duhovnika živel še obrtnik, ostali pa so bili prav tako kot na Zgornjem Jezerskem kmetje.³⁵ Kraj je zaradi geografske odročnosti živel precej zaprt sam vase in svoj krog ljudi, čeravno so bili Jezerjani precej podjetni in so iskali stike s prebivalci v bližnji in daljni okolici. Poročali so se v druge kraje³⁶ in na svoje domove vozili neveste od drugod.³⁷

Hrano tukajšnjih prebivalcev so v glavnem sestavljale jedi iz moke, kot so zabeljeni žganci, prelit

²⁸ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

²⁹ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 111.

³⁰ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

³¹ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 98.

³² ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

³³ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

³⁴ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470. Karte franciscejskega katastra za katastrski občini Zgornje in Spodnje Jezersko so skupne. Sodeč po sliki na karti (ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 348, karta XXVI, K 348A11.jpg) je področje Jezerskega mejilo tudi na okraj Gornji Grad na Štajerskem, vendar je ime na karti prečrtano.

³⁵ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

³⁶ Vršnik, *Preproste zgodbe s solčavskih planin*, str. 28.

³⁷ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 134. Družina Roblek, ki jo navaja vir, je bila z družino na Pristovnikovi kmetiji v Kortah večkrat sorodstveno povezana in zato vsaj do konca prve svetovne vojne, ko je rez potegnila državna meja, vedno v tesnih stikih, (več glej Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 446–447). Tudi s Smrtnikove kmetije v Kortah so se poročali na Jezersko (glej Karničar, *Jezerska kronika*, str. 52 in Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 544).

Tablica s hišno številko in napisom Bomenda s stanovanjske hiše kmetije, ki je bila v lasti samostana v Rebrci. Domačini kmetijo imenujejo Komatevra (foto Aleš Gabrič).

s sladkim ali kislim mlekom, ječmen s stročnicami, imenovan tudi ričet, močnik, prosena kaša, zabeljena s slanino in kuhana v mleku, kisló zelje, repa in krompir. Kruh so običajno pekli iz $\frac{3}{4}$ ovsene in $\frac{1}{4}$ koruzne moke. Ob velikih praznikih, kot so božič, velika noč, binkošti in drugi cerkveni prazniki, so zaklali kostruna, jedli prekajeno svinjino, krape, pili so pivo, zelo redko pa kozarec vina.³⁸

Velike kmetije so zaposlovale več najetih poslov

V prvi polovici 19. stoletja so samo zelo veliki kmetje zaposlovali dva hlapca in enega pastirja, dve dekli in svinjsko pastirico. Na srednje velikih kmetijah so imeli po enega hlapca in eno dekle, na malih kmetijah pa običajno niso imeli poslov.³⁹ Vendar pa je bilo med kmeti na Jezerskem tudi nekaj takih, ki so na svojih kmetijah zaposlovali več kot deset poslov.⁴⁰ Službe hlapcev in dekel so bile hierarhično urejene in so obsegale vnaprej določeno delo. Kravar se je ukvarjal samo s kravami, vovar je imel na skrbi vole, z njimi je tudi vozil. Kozar je skrbel za koze, ovčar pa je šel za vse poletje z ovcami v planine. Enako je veljalo tudi za žensko služničad.⁴¹ Zmanjševanje števila služničadi na kmetijah je prinesla industrializacija, saj zaradi uvedbe strojev v delovni proces niso več potrebovali toliko delovnih rok kot prej.⁴²

O življenju kmečkih poslov je iz virov težko kaj

razbrati, saj so bili popolnoma integrirani v gospodarjevo gospodinjstvo.⁴³ Posel se je svojega dela naučil v gospodarjevi družini in mnogokrat pri njej ostal celo do smrti. Kazinar navaja, da so bile poselske plače v gotovini zelo nizke. Hlapec je dobil 5, dekla pa 3 goldinarje za celo leto dela. Poleg tega pa je vsak posel dobil še vso obleko, obuvala in perilo ter eno ovco iz gospodarjeve črede.⁴⁴

Vsak kmet je bil vesel, če je imel pri izbiri dodatnih delovnih moči srečno roko. Velikega hlapca, če je bil dober, pa je bil pripravljen posebej dobro plačati. Na večji kmetiji v Solčavi je ta za plačilo poleg denarja dobil vsako leto še eno izdelano obleko po lastni izbiri, par ročno izdelanih čevljev iz domačega usnja in doma izdelano perilo. Po stari navadi pa je imel pozimi pravico do sedmih, poleti pa do dvanajstih ovc iz gospodarjeve črede.⁴⁵ Glede na podobnost razmer lahko predvidevamo, da je bilo na Jezerskem podobno.

Gospodarji na Jezerskem so obračun s hlapci in deklami delali proti koncu *pocenje*, kot so imenovali praznični čas med božičem in svetimi Tremi kralji (6. januar).⁴⁶

Po popisu iz leta 1830 so imeli v katastrski občini Zgornje Jezersko 13 konj, 66 volov, 68 krav in 548 ovc. V letu 1831 pa so ob (očitno) ponovnem štetju ugotovili, da je bilo v katastrski občini Zgornje Jezersko 10 konj, 68 volov in bikov, 82 krav, 39 mladih volov (telet) in 43 mladih krav (telic), 304 ovce, 78 prašičev ter 39 kozlov in koz.⁴⁷ V katastrski občini Spodnje Jezersko pa so leta 1830 našli 7 konj, 26 volov, 47 krav in 262 ovac, leta 1831 pa 10 konj, 24 volov in bikov, 41 krav, 19 mladih volov in bikov, 13 telic, 35 koz in kozlov, 272 ovac in 44 prašičev.⁴⁸ Konji so bili težke koroške sorte, večinoma kupljeni na živinskem sejmu v Sv. Vidu. Tudi goveja živina je bila kupljena na Koroškem, v veliki meri vzrejena doma, rjavkasta ali svetle (žemljaste) barve, redko temno rjava.

Ovce so bile večje kot ovce običajne deželne sorte, po opažanju zapisovalcev pa je bila njihova volna nekoliko boljša od volne ovac drugih sort. Predvsem po reji ovac so bili kmetje z obeh strani kamniško-savinjskih hribov znani širšemu območju. Ovce, ki so jih gojili, so bile t. i. jezersko-solčavske pasme, ki je nastala s križanjem slovenske avtohtone ovce s padovansko in bergamsko ovco.⁴⁹ Za pleme so jih

⁴³ Prav tam, str. 189–190.

⁴⁴ Kazinar, *Kronika ali zgodovina Jezerkega*, Zemljiške razmere v občini (kopija tipkopisa), str. 4.

⁴⁵ Vršnik, *Preproste zgodbe s solčavskih planin*, str. 35.

⁴⁶ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 156.

⁴⁷ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

⁴⁸ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat. Tudi v katastrski občini Korte so živino šteli dvakrat v dveh zaporednih letih, glej Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 129.

⁴⁹ Novak, *Slovenska ljudska kultura*, str. 64.

³⁸ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

³⁹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁴⁰ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 143.

⁴¹ Prav tam, str. 107.

⁴² Rösener, *Kmetje v evropski zgodovini*, str. 230.

prodajali na Kranjsko, Koroško, Tirolsko in Salzburško. Pri tem naj bi se posebej odlikoval kmet Anko iz Jezerskega, ki je okoli leta 1850 na lastne stroške na evropsko razstavo v Pariz odpeljal nekaj jezerskih ovac in ovnov. Za ovna je na tej razstavi dobil prvo nagrado.⁵⁰

Svinje so bile srednje rasti, večinoma črne, redke med njimi pa sive. Jezerjani so jih redili le za domače potrebe. Konje so redili v hlevih z ovsom, narezano deteljo in kislim senom, ob težjih delih pa so jim dali po dva mernika ovsa, sena pa 15 do 20 mernikov. Par volov je pozimi in v času, ko je delal na polju, pojedel 30 mernikov sladkega sena in nasekane slame, sicer pa so kmetje vole najpogosteje pasli. Krave so prav tako kot mlado govedo krmili pozimi z 1/3 sena in 2/3 narezane slame, jeseni pa so jim pokladali ostanke različne zelenjave (npr. populjen plevel). Poleti, ko so jih molzli, so jih krmili s svežo travo, sicer pa so jih pasli.

Ovce, ki so jih poleti pasli, so čez zimo krmili s slamo in lubjem, v mešanico pa primešali malo suhe otave. Tudi prašiče so poleti deloma pasli ali pa so

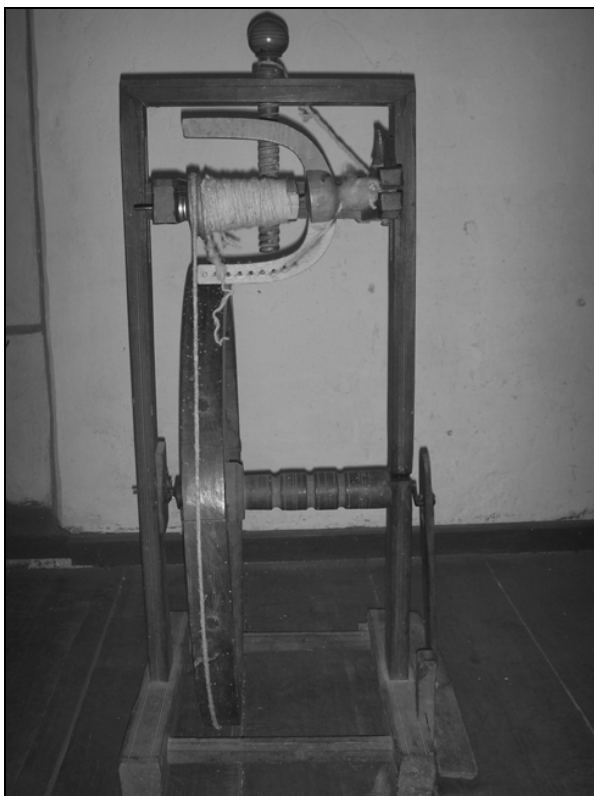
jih krmili s prekuhano travo. Pozimi so jim krmili prekuhano slabo koruzo.⁵¹ Pravzaprav je bilo običajno, da so kmetje pozimi živino slabo hranili, zato je bila šibka,⁵² navadno pa so jo krmili le toliko, da je preživela.⁵³

Konje so kmetje potrebovali za prevoze lesa, včasih pa še za delo na poljih. Voli so pomagali ljudem pri delu na poljih, uporabljali pa so jih tudi za pripraganje preko Jezerskega vrha. Krave so služile za pridelavo mleka in maščob ter za vzrejo mlade govede, ovce pa so poleg mesa in nekaj mleka dajale predvsem volno, ki so jo porabili doma za izdelavo oblačil. Nekaj ovc so poklali za domačo prehrano, nekaj pa so jih jeseni prodali v sosednje občine in na sejmu v Pliberku.⁵⁴

Veliki kmetje na Jezerskem so imeli v povprečju par volov, par telet, 5 do 7 glav mlade vlečne živine, 10 do 50 ovac, 2 svinji za zakol in 3 do 4 svinje za vzrejo. Reja perjadi po mnenju zapisovalcev ni bila vredna omembe. Razen nekaj kokoši in rac je kmetje predvsem zaradi roparskih plenilcev niso veliko redili.⁵⁵

V kmetijski pridelavi ni bilo velikih presežkov

O večjih presežkih pridelave na njivah, travnikih in pašnikih v katastrskih elaboratih ni podatkov.⁵⁶ S pridelki, ki so jih kmetje nujno potrebovali, pa jih doma niso mogli pridelati, so se oskrbovali na okoliških sejmih. Redno so obiskovali sejme oz. jarmake v Železni Kapli (2. maja) in v juliju. Ob sv. Simonu (28. oktober) so nakupovali največ oblačila.⁵⁷ Obiski sejmov so bili tudi priložnost za srečanja, pogovor in izmenjavo izkušenj z bližnjimi in oddaljenimi sosedi, saj so ljudje tudi od zelo daleč prihajali po nakupih ali prinašali svoje pridelke in proizvode v prodajo, npr. solčavski kmetje. V prodajo so prinašali kože uplenjene divjadi, ker so v hribovskih krajih lovili tako rekoč vsi.⁵⁸ Ker je bil lov privilegij plemstva, so lahko kmetje lovili le na skrivaj. Izplen divjega je bila tudi divjačina, ki se je očitno velikokrat pojavljala na kmečkem jedilniku.⁵⁹

Kolovrat za predenje lanu in volne z domačije Jenko, okoli leta 1900, hrani muzej Jenkova kasarna (foto Adam Gabrič).

⁵⁰ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 167. Glej tudi Vršnik, *Preproste zgodbe s solčavskih planin*, str. 58, kjer gre verjetno za isti dogodek, ki pa je s prenašanjem v ustnem izročilu dobil popolnoma drug pomen in časovni okvir.

⁵¹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁵² Novak, *Živinoreja*, str. 383.

⁵³ Oder, *Občina Ravne na Koroškem*, str. 196.

⁵⁴ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁵⁵ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 188.

⁵⁸ Vršnik, *Preproste zgodbe s solčavskih planin*, str. 39, glej tudi Karničar, *Jezerska kronika*, str. 265.

⁵⁹ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 191. Velike kmetije v sosednjih Kortah imajo še danes pravico do lastnega lova. Ker ima tudi jezerski kmet Roblek v Kortah svojo posest (Roblekovo planino), ima pravico do lastnega lova. Več glej Markarovič, *Korte in Korčani*, str. 575.

Nekatere kmetije so imele namreč tudi do deset lovskih pušk, vendar je bil vzrok za krivolov verjetno večkrat življenjska nuja kot pa lovska strast.⁶⁰ Divji lov pa je bil tudi poglaviti in najpogostejši vzrok srečevanja Jezerjanov s sodnikom v Kapli, ki je trdil, da Jezerjani le "raubšicajo" in se tepejo, ko pa je treba pred sodnika, se pa noben nič ne spomni.⁶¹

Večjih rek, ribnikov, jezer in močvirij v katastrski občini Zgornje Jezersko ni bilo.⁶² Kokrški potok (danes reka Kokra), ki na meji ob izteku v katastrsko občino Spodnje Jezersko doseže velikost reke, izvira v hribovju, ki je v prvi polovici 19. stoletja pripadalo kmetiji komende Rebrca in je tvoril naravno mejo med občinama Zgornje in Spodnje Jezersko. V Kokrški potok se pri mostu na meji pri Spodnjem Jezerskem izliva Jezerski potok, imenovan tudi Jezernica, področje pa so domačini že v prvi polovici 19. stoletja imenovali Pri kajžah. Potok sicer izvira v južnem delu katastrske občine Zgornje Jezersko, preko skalnatega hribovja njegovo vodovje narašča ter teče v smeri od juga proti severu, nato pa se obrne proti zahodu, pri čemer tvori polkrog do jugovzhoda, kjer se končno izlije v Kokrški potok (Kokro).

V katastrskem elaboratu katastrske občine Zgornje Jezersko so naštetih še drugi manjši vodotoki. Potok Trattenbach (verjetno današnji Ankov potok)⁶³ izvira v severnem delu katastrske občine pod Kovaškim Storžičem. Teče od severa proti jugu in se nedaleč od cerkve sv. Andreja v bližini glavne trgovske ceste izlije v Jezerski potok.

Möscharzbach prav tako izvira v severnem delu katastrske občine v gozdnatem hribovju v bližini bivališča kmeta Scharck (Žark, verjetno današnji Žarkov potok), nato teče proti jugu in se južno od cerkve sv. Andreja v bližini glavne trgovske ceste izlije v potok Trattenbach.

Ostali potoki po navedbah v elaboratu katastrske občine Zgornje Jezersko niso imeli nobenega večjega pomena, v glavnem so nastajali ob obilnejših padavinah ali ob taljenju snega in ledu v visokogorju. Ob večjih nalivih ali močnejšem pomladanskem taljenju snega in ledu pa so vse vode na Jezerskem močno narasle, poplavile zemljišča ob svojih bregovih ter uničile poti, ki so postale neprevozne. Preko Jezerskega potoka so bili v katastrski občini Zgornje Jezersko postavljeni štirje leseni mostovi, ki so bili

sestavni del glavne trgovske ceste in so bili vedno dobro vzdrževani. Vode Jezerskega potoka so na Zgornjem Jezerskem v prvi polovici 19. stoletja poganjale kolesa 9 mlinov in 4 žag, na potoku Trattenbach sta bila dva mlina, sile Möscharzbach-a pa so gnale en hišni mlin.⁶⁴ Cenilni elaborat katastrske občine Spodnje Jezersko pa poleg potoka Kokra navaja še potok Reka, ki na plano priteče izpod planine Stegovnik, se obrne proti jugovzhodu in se pri kmetiji Podlog steče v Kokro. Izpod Storžiča predvsem spomladi priteka tudi t. i. Potok (ki nima nobenega svojega imena)⁶⁵ in je velik predvsem ob velikih nalivih in močnejšem topljenju snega v gorah, ter se pri kmetiji Duller izliva v Reko. Mostove, ki so v sklopu glavne komercialne ceste prečkali tukajšnje potoke, je vzdrževal državni cestni sklad in so bili prav tako kot tisti na Zgornjem Jezerskem vedno dobro prevozniki. Reka Kokra je na področju katastrske občine Spodnje Jezersko poganjala 4 hišne mline, dve žagi in mehove v Fuchsovih fužinah. Vode Kokre so bile v času izdelave franciscejskega katastra v prvi polovici 19. stoletja zelo čiste, saj so opisovalci razmer opazili, da so v rečici živele okusne postevi.⁶⁶

K nekdanjemu blagostanju je pripomogla predvsem tovorna pot preko prelaza Jezerski vrh

Področje Jezerskega se je mnogokrat v zgodovini pokazalo kot ena od lažjih možnosti za prehod s Kranjske na Koroško, v 15. stoletju pa so Turki preko Jezerskega vrha kar trikrat vdrli na Koroško.⁶⁷

Tovorništvo je bilo za Jezerjane, ki so živeli ob prehodni poti preko Karavank, že v srednjem veku pomemben dodatni vir zaslužka. Malo je sicer verjetno, da so se prebivalci Jezerskega sami množično lotevali tovarništva na daljše razdalje,⁶⁸ saj je bila tovrstna dejavnost kot dodatni vir zaslužka značilna predvsem za tiste kmete, ki jim lastna kmetija ni zadoščala za preživljanje,⁶⁹ vendar za podjetne Jezerjane ni poročil o velikem pomanjkanju. Dodatni zaslužek je na kmetije prihajal zlasti od prodaje hrane, prenočišč, pomoči pri nošnji in pripreganju ter drugih različnih vrst pomoči popotnikom in tovarnikom. Vsekakor je bila nekdanja pot preko Jezerskega vrha med pomembnejšimi prelazi na poti s Kranjske na Koroško, oba prelaza preko Ljubelja in

⁶⁰ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 265.

⁶¹ Karničar, *Jezerske storije*, str. 15.

⁶² Današnje Planšarsko jezero je umetno, nastalo z zajezitvijo odtoka iz kotanje ob opuščeni Štuvarjevi žagi, več glej Karničar, *Jezerska kronika*, str. 127–128.

⁶³ O katerem potoku je v elaboratu govora, je danes težko določiti, saj so potoki, ki pritečejo s hribov, večinoma hudo-urniški in so sami spremenili svoj tok ali pa je bila njihova struga zaradi različnih gradbenih posegov prestavljena. Atlas Slovenije, izdan leta 1992 in 2005, za večino ne navaja imen. Karničar potok na Ankovi kmetiji imenuje Meža. Glej Karničar, *Jezerska kronika*, str. 137.

⁶⁴ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

⁶⁵ "welche keine eigene Benennung hat", ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁶⁶ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁶⁷ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 19 in 34. Glej tudi Simoniti, *Turki so v deželi že*, str. 60 in 84, omemba tudi v Šašel, *Spomini*, str. 30.

⁶⁸ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 171.

⁶⁹ Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 139.

Jezerškega vrha pa sta bila v visokem srednjem veku bolj ali manj enakovredna,⁷⁰ vendar so se popotniki poti čez Jezerski vrh izogibali predvsem zaradi težavnega prehoda skozi nevarno dolino reke Kokre na kranjski strani deželne meje.⁷¹ Razmere na evropskih cestah, seveda tudi slovenskih, v 16. in 17. stoletju tudi sicer niso bile najbolj ugodne, saj podatki kažejo, da so bile ceste hudo zanemarjene vse do leta 1720.⁷² Ko pa se je pokazala potreba po izgradnji prave ceste s Kranjske na Koroško, je bil v igri za izbiro trase prvi Jezerski vrh, vendar načrt ni bil uresničen,⁷³ uporabnejšo cesto čez Ljubelj pa so začeli graditi šele leta 1560.⁷⁴ Čas 16. in 17. stoletja naj bi bil po ustnem izročilu tudi čas blagostanja na Jezerskem, po preusmeritvi tovarnega prometa po novozgrajeni cesti preko Ljubelja pa je denar od tovarništva prenehal pritekati in prebivalstvo je moralo živeti od tistega, kar so pridelali doma.⁷⁵

Ob poti čez Jezerski vrh je nastala tudi t. i. Jenkova kasarna, ki je služila kot hospic, gostilna s prenočišči za voznike in tovarnike, ki si jo je danes mogoče ogledati kot muzej. Nekateri popotniki so svoja občutenja in razmišljanja izpraskali v omet sobe za prenočevanje popotnikov v nadstropju Jenkove kasarne, najstarejši pod opleskom najdeni zapis pa je iz leta 1564.⁷⁶

V začetku 19. stoletja je bila tudi preko Jezerskega že zgrajena glavna trgovska cesta, ki se je vila od severa proti jugu skozi obe katastrski občini in povezovala Ljubljano s Celovcem in Velikovcem.

Napis na steni sobe v Jenkovi kasarni. Napise je transkribiral in prevedel dr. Božo Otorepec (foto Aleš Gabrič).

Zanjo je skrbel državni cestni sklad in je bila vedno zelo dobro prevozna.⁷⁷ Še vedno pa so imeli prevozniki največ težav na klancu čez Ljubelco v Kokri in v Hudinovih klancih, ki so jih "preložili" leta 1895.⁷⁸ K skladišču oglja, ki ga je imela na Spodnjem Jezerskem Fuchsova fužina, je peljala posebna dodatna pot.⁷⁹ V 19. stoletju so se s furmanstvom kot dodatno možnostjo zaslužka ukvarjali domala vsi jezerski kmetje.⁸⁰ Žnanih neposrednih pričevanj o težavah voženj po cesti ob Kokri je sicer malo, verjetno pa so bile razmere v furanju preko Jezerskega vrha precej težke in podobne razmeram na prelazu Ljubelj.⁸¹

Glavna komercialna cesta na Jezerski vrh je dosegla najvišjo točko na severni meji katastrske občine Zgornje Jezersko. Bila je zelo strma, zato jo je vprega brez priprejanja le težko prevozila. Popisovalci razmer so ob pripravi podatkov za izdelavo franciscejskega katastra opazili več v vozišče zarezanih kanalov, kjer so furmani lahko vlečni živini od časa do časa nekoliko popustili, voz pa ob tem ni zdrsnil nazaj ali pod cesto.⁸² Druga cesta je peljala od komercialne ceste preko Češernika (Zessernig) proti posestvu kmeta Nahtigala ter župnijski cerkvi sv. Ožbolta, od tu pa je odvila proti glavni cesti, ki jo je dosegla na ledini, imenovani Pri kajzah. V primerjavi z glavno komercialno cesto je bila zelo ozka, strma in vedno težko prevozna.

Tretja cesta se je od glavne komercialne ceste ločila nad področjem, imenovanim Na gmajni. Peljala je k Virniku, Robleku in v smeri proti občini Korte.⁸³ Tudi ta je bila strma in ponavadi v slabem stanju.

Ob opisanih cestah je bilo na Zgornjem Jezerskem še nekaj povezovalnih poti med posameznimi kmetijami ali od kmetij do glavne komercialne ceste, na katerih so lahko peljala težka prevozna

⁷⁷ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko, cenilni elaborat.

⁷⁸ Kazinar, Kronika ali zgodovina Jezerskega, str. 3.

⁷⁹ V Gamrah pri Zelezni Kapli je bila tudi kovaška obrt. Med obema železarskima obratoma je vedno potekal živahen promet. Več glej Karničar, *Jezerška kronika*, str. 142.

⁸⁰ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 171.

⁸¹ Šašel, *Spomini*, str. 137–138.

⁸² ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

⁸³ Za Korte je bila to še leta 1860 edina vozna pot (Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 258), saj franciscejski kataster za Korte navaja, da leta 1833 v katastrski občini Korte ni ne cest in ne voznihi poti. Edina pešpot je vodila od Zgornjega Jezerskega pod Vornikom in Grintovcem na pašnik kmeta Robleka iz Zgornjega Jezerskega. Pešpot, ki je bila hkrati tudi tovarna pot, po kateri so iz Kort in Roblekovih planine preko Jezerskega in naprej vozili les, je bila po ustnem izročilu tako strma, da je bilo treba živino prisiliti v hojo po njej. (Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 444). Pot je vodila skozi vse Korte, vse poti v Kortah pa so bile zelo ozke. Zlasti nevarna je bila steza, ki je vodila iz Kort k obirskemu župnišču in cerkvi, pozimi pa je bila popolnoma neuporabna. Več glej Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 44.

⁷⁰ Prav tam, str. 256.

⁷¹ Holz, *Prometne razmere na Koroškem*, str. 267.

⁷² Trobič, *Furmani po cesarskih cestah skozi postojnska vrata*, str. 13.

⁷³ Žontar, *Pota in promet čez Ljubelj*, Koren in Jezerski vrh, str. 179.

⁷⁴ Janša Zorn, *Vloga hospicev ob nekdanjih prometnih poteh*. <http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/publikacije/znanost/mzt/raziskovalec/2000-1-1/hosp...>, 29.2.2008.

⁷⁵ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 191.

⁷⁶ Janša Zorn, *Vloga hospicev ob nekdanjih prometnih poteh*. <http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/publikacije/znanost/mzt/raziskovalec/2000-1-1/hosp...>, 29.2.2008.

sredstva.⁸⁴ Na Spodnjem Jezerskem je bila, podobno kot na Zgornjem Jezerskem, v dobrem in prevoznem stanju vedno le glavna komercialna cesta, ki jo je vzdrževal državni erar, ostalo pa so bile povezovalne ceste in pešpoti, vse običajno težko prevozne ali celo neprevozne.⁸⁵

Pot do Kaple se je za jezerskega kmeta običajno začela na slabo vzdrževani poti od lastne kmetije do glavne komercialne ceste, vendar so jo prehodili v največ pol ure, medtem ko je bila glavna komercialna cesta vedno zelo dobro prevozna. Do Kaple je bilo treba po njej potovati še tri milje. Na Kranjskem pa so imeli Jezerjani precej več stikov s Tržičem kakor s Kranjem. S Tržičani so tudi precej trgovali, saj je bila razdalja med Jezerskim in Tržičem po pešpoteh preko hribov precej krajša kakor pot do Kranja. Do slednjega so potrebovali namreč 6 do 7 ur, medtem ko je bilo do Tržiča le 4 ure hoje. Tržič je bil tudi obrtniško dobro razvit, saj je tam delovalo precej železarskih obrtnikov, sukarnjev in usnjarjev, pri katerih so se kmetje lahko oskrbeli s potrebščinami.⁸⁶ Pristni gospodarski odnosi pa so Jezerjane povezovali tudi s kmeti na Štajerskem, saj jim je bila Solčava preko hribov enako dostopna kot Tržič.⁸⁷

Vhodna vrata v muzej Jenkova kasarna na Zgornjem Jezerskem (foto Ajda Gabrič).

⁸⁴ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

⁸⁵ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁸⁶ Kazinar, Kronika ali zgodovina Jezerskega, str. 3.

⁸⁷ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 27 in 59. Povezava s Solčavo je bila in je še danes najkrajša preko Pavličevega sedla, vendar cesta preko zime ni vedno prevozna.

Na Jezerskem je veliko neobdelovalnih zemljišč

Po uveljavljeni klasifikaciji ob izdelavi franciscejskega katastrskega operata so bila obdelovalna zemljišča na področju katastrske občine Zgornje Jezersko razdeljena na:

- njive	218 oralov	1583 kvadratnih klafter ⁸⁸
- travniki	474 oralov	299 kvadratnih klafter
- pašniki	230 oralov	693 kvadratnih klafter
- planine	899 oralov	395 kvadratnih klafter
- visoki gozd	3691 oral	272 kvadratnih klafter
skupaj	5514 oralov	242 kvadratnih klafter.

Neobdelana zemljišča, večinoma stavbne zemljiške parcele, so predstavljale površino 7 oralov 1282 kvadratnih klafter. Posebno kategorijo so predstavljala neobdelovalna zemljišča. Od teh je bilo v katastrski občini Zgornje Jezersko 21 oralov 1000 kvadratnih klafter cest, rek in potokov je bilo 27 oralov 149 kvadratnih klafter, pustot 1506 oralov 1424 kvadratnih klafter, skupaj torej 1555 oralov 848 kvadratnih klafter. Skupna površina katastrske občine je po takratnih meritvah znašala 7077 oralov 772 kvadratnih klafter.⁸⁹

V katastrski občini Spodnje Jezersko pa so bila po isti klasifikaciji obdelovalna zemljišča razdeljena na:

- njive	75 oralov	182 kvadratnih klafter
- travniki	288 oralov	144 kvadratnih klafter
- pašniki	828 oralov	1372 kvadratnih klafter
- planine	565 oralov	722 kvadratnih klafter
- visoki gozd	2838 oralov	1488 kvadratnih klafter

Skupaj je bilo obdelovalnih površin za 4596 oralov 708 kvadratnih klafter. Poleg tega je katastrska občina Spodnje Jezersko obsegala še za 27 oralov 25 kvadratnih klafter pozidanih zemljišč, 8 oralov 876 kvadratnih klafter so zavzemale poti in reke, potoki pa še dodatnih 26 oralov 1386 kvadratnih klafter. Pustot je bilo v tej katastrski občini za 213 oralov 145 kvadratnih klafter.⁹⁰

Glavni pridelki zemljiške pridelave na Jezerskem so bili letna pšenica, zimska koruza, ječmen in oves. Razen tega so kmetje pridelovali še grah, fižol, glav-nato zelje, strniščno repo, lan, krompir in deteljo. Ajda med žiti ni bila omenjena, kar nekoliko čudi, saj je imela sicer ajda kot dokaj odporno in nezahtevno žito s kratkim časom vegetacije pomemben delež med žiti v slovenskih pokrajinah, uživali pa so jo na različne načine.⁹¹ Omenjen pa ni bil niti krompir, čeravno je bil v prvi polovici 19. stoletja na

⁸⁸ 1 oral ali joch = 1600 kvadratnih klafter = 5744 kvadratnih metrov = 0,5744 hektara. Več glej Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem*, str. 67.

⁸⁹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

⁹⁰ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁹¹ Valenčič, *Kulturne rastline*, str. 257. Ajdo so sicer nekateri kmetje sejali, vendar na visokogorskih njivah ni preveč dobro obrodila. Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 117.

Oranje s "špičmohom", Zgornje Jezersko (foto Boris Orel, last SEM).

širšem slovenskem ozemlju dodobra uveljavljen kot poljščina in prehrambeni artikel,⁹² na Koroško pa so ga prinesli že v šestdesetih letih 18. stoletja.⁹³

Prebivalci so po opažanju zapisovalcev razmer obdelovali svoja zemljišča po najboljših možnostih. Pri tem so bili po njihovem mnenju zelo podjetni in prizadrevni. Njive so ležale, kot je bilo že omenjeno, delno v ravnini in delno na pobočjih in rebreh, možnost pridelave na njihovih površinah pa je bila zelo različna. Zapisovalci so opazili, da ilovico relativno globoko pokrivata apnenčasto kamenje (šoder) in glina, pomešana z rodovitnim humusom. Večina njiv je bila izpostavljena močnim nalivom in poplavam, vodovje pa je z njihove površine odnašalo rodovitno humusno prevleko. Le njive, ki so bile v ravnini, so lahko orali globoko, njive na pobočjih pa so bile ponavadi preorane plitko, saj je sicer rodovitna prst s površine drsela v dolino, od koder jo je bilo treba prenašati na vrh njive. Njive so legi primerno preorali jeseni in jih pripravili za sejanje letnega posevka.⁹⁴

Na travnikih so pridelovali v glavnem sladko ali mešano krmo. Pašniki so pokrivali veliko površino katastrske občine, pridelek na njih pa je bil običajno dober. Na planinah je rasla sladka trava, ki so jo popasli govedo in ovce.

Travniki niso zahtevali posebne nege. Lahko bi jih sicer zalivali, vendar je po mnenju kmetov travni ruši hladna gorska voda prej škodovala kakor koristila. Zato razen poravnavanja krtin in grabljenja vejčevja na travnikih niso delali nič drugega.

Pašnike so povsem prepustili naravi in njihovi negi niso posvečali nobene posebne pozornosti. Zaradi tega so se pašniške površine iz leta v leto zmanjševale, saj grmovja in goščave, ki sta jih zaraščala, nihče ni iztrebljal. Planine so doživljale enako usodo.

Gozdovi, zlasti tisti, ki so se nahajali visoko in v strmih, in iz katerih so s težavo vlačili les v dolino, so bili popolnoma zanemarjeni. Tudi zaradi vetra podrti drevje in vejevje so kmetje puščali ležati na tleh po celotni površini gozda eno vrh drugega, po mnenju zapisovalcev pa bi ga morali pobrati in porabiti doma ter tako prezračiti gozdna tla.

Člani komisije za izdelavo franciscjskega katastrskega operata so opazili tudi, da so nabiralci smole za svoje potrebe odbirali najlepša drevesa, jih navrtavali in jim odvezemali drevesne sokove.⁹⁵

Za obdelovanje zemljišč so kmetje uporabljali leseno ralo, ki so ga imenovali *špičmoh*,⁹⁶ in plug ter brano. Tovor so iz višjih leg v nižino prevažali z dvovrstnim lojtrnim vozom (*gare*),⁹⁷ v ravninah pa so običajno uporabljali težek štirikolesni voz (*rešek*),⁹⁸ za prevažanje hrane in žita ponavadi z letvami. Poletne pridelke so posejali v začetku maja, pospravili pa konec septembra. Zgodnje setve ali poznega pobiranja pridelkov tukajšnja klima ni dovoljevala.⁹⁹

⁹² Valenčič, *Kulturne rastline*, str. 260.

⁹³ Oder, *Občina Ravne na Koroškem*, str. 99.

⁹⁴ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

⁹⁵ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

⁹⁶ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 165, glej tudi Novak, *Slovenska ljudska kultura*, str. 39.

⁹⁷ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 157.

⁹⁸ Prav tam, str. 163.

⁹⁹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

Glavni produkt zemljišč na Jezerskem je bil oves, presežke pridelave pa so kmetje lahko kdaj pa kdaj tudi prodali. Zimsko pšenico in koruzo so posejali v začetku septembra, poželi pa sredi ali proti koncu avgusta naslednje leto. Poletno pšenico, koruzo in ječmen so porabili doma, viške (zrnja in ajde) pa so odpeljali na trg v Kapli in hitro (brez težav) prodali prebivalcem drugih hribovskih občin.

Oves je običajno izdatno obrodil in imel težko zrnje. Drugi posevki so glede na klimatske razmere tudi dobro obrodili, k bogatim letinam pa je najbolj prispevala dobra obdelava zemljišč.¹⁰⁰

Na travnikih je rasla sladka krma, a le na travnikih prvega kakovostnega razreda jo je bilo možno kositi dvakrat letno. Na vseh ostalih travnikih so kosili samo enkrat v letu.

Pašniki so dajali dobro in sladko travo, količina pa je bila na večini pašniških površin majhna.¹⁰¹ Ker pa je bila površina pašnikov v katastrski občini velika, poleg tega je imel skoraj vsak večji kmet svojo planino,¹⁰² je bilo krme dovolj. Zaradi možnosti paše so kmetje kupovali in redili veliko število ovac, ki so jih nato prodajali, z izkupičkom pa so poravnali davščine in kupovali žita in ostale življenjske potrebščine. V planinah so pasli živino od 24. junija do 8. septembra.

Gozdovi predstavljajo glavno bogastvo hribovskih kmetij

V gozdovih je raslo lepo in zdravo drevje, gozdni sestoj pa so predstavljale smreke, rdeči bor, macesni, bukev in jelša. Prirast lesa je bil visok. Iz lesa smreke in rdečega bora so pridobivali oglje, deske in late, uporabljali pa so ga tudi za kurjavo doma in gradbena dela. Oglje je odkupoval fužinar Fuchs. Bukove hlode so žagali v deske in late, ki so jih prodajali lesnim trgovcem, ti pa so jih transportirali v Trst.¹⁰³

Macesnovi hlodi so v dolžino lahko merili tudi do 12 metrov, v prodajo pa so jih vozili s tajseljni (težkimi vozovi s širšimi platišči), v katere so vpregli po en par konj, ali s parizarji, v katere so vpregali po dva para konj. Tudi na Jezerskem so kmetje velike drevesne hlode običajno najprej povlekli iz gozda in jih nato obdelali.¹⁰⁴ Vsi lesni proizvodi, ki so jih izdelali tukajšnji prebivalci, so bili dobre kvalitete in

so pri prodaji dosegali visoko ceno. Glavno tržišče za njihovo prodajo je bil trg v Kapli.¹⁰⁵

S pojmom huba je bila nekdanj označena kmetija, katere velikost naj bi kmetovi družini zagotavljala dovolj dohodka za preživetje. Zato je njena velikost precej nihala glede na kvaliteto zemljišča,¹⁰⁶ njena vrednost pa je bila odvisna tudi od npr. služnosti, ki so pripadale kmetu, ki jo je obdeloval. Kazinar navaja, da je bilo v 18. stoletju na Jezerskem 34 kmetij,¹⁰⁷ zapisi v gradivu katastrskega operata pa navajajo, da je samo v katastrski občini Zgornje Jezersko v prvi polovici 19. stoletja obstajala ena dominikalna in 38 rustikalnih posesti. Od tega je bilo 9 celih hub v velikosti od 84 do 196 oralov, tri tričetrtinske hube, ki so merile od 67 do 113 oralov, tri polovične hube, velike od 72 do 158 oralov, tri četrtinske hube v velikosti od 28 do 68 oralov, 20 pa je bilo kajž, ki niso imele pripadajočih zemljišč. Kmetije so bile podložne gospodstvu Hagenegg in Sonnegg (Ženek), župnijama Kapla in Jezersko, komendi Nemškega viteškega reda Sandhof na Koroškem ter gospodstvu Turn pod Novim gradom na Kranjskem. Kmetje so dajatve plačevali gospodstvu Hagenegg in Dobrla vas, desetino pa so odrajtovali župniji Jezersko.¹⁰⁸ Na Spodnjem Jezerskem pa sta bili dve celi hubi, veliki 100 in 384 oralov, ena tričetrtinska, ki je bila velika 360 oralov, štiri so bile polovične v velikosti 88 do 118 oralov, tri četrtinske so merile od 81 do 127 oralov, 13 pa je bilo kajž, ki pa so tukaj imele tudi nekaj malega zemljišč, od 2 do 9 oralov. Kmetje so bili podložni gospodstvu Thurn pod Novim gradom in Brdo pri Kranju, ki sta bili obe na Kranjskem, desetino pa so kmetje poleg omenjenima dvema gospodstvom plačevali še župniji Jezersko.¹⁰⁹

Tovorni promet, ki je kmetom omogočal postranski zaslužek, prinašal pa tudi tuji kulturni vpliv z obeh strani Karavank, je pripomogel k nastanku kar nekaj mogočnih kmečkih domačij, na katerih se je ohranil del bogate kmečke arhitekture.¹¹⁰ Hiše na Jezerskem so bile že v prvi polovici 19. stoletja večinoma v pritličju zidane, vsaj polovica hiš je bila zidanih tudi v nadstropje. Druga polovica hiš pa je bila lesenih. V ravnini so bili tudi hlevi in gospodarska poslopja večinoma zidani. Vse stavbe pa so bile pokrite s škodlami ali majhnimi deščicami.¹¹¹ Kmetije so morale biti samooskrbne, oblikovane v t. i. celkih. Nekatero med njimi so imele tudi do 12

¹⁰⁰ Prav tam.

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Kazinar, *Kronika ali zgodovina Jezerskega*, str. 2. Kmet Senk, ki je bil izpričano v 17. stoletju posestnik Plesniške planine v k. o. Korte, je zanjo plačeval dajatev en sir na leto, več glej Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 28. Tudi kmet Roblek iz Zgornjega Jezerskega je imel svojo planino v Kortah, glej isto tam, str. 527. Planina Velcarca pa je po podatkih franciscejskega katastra za katastrsko občino Korte spadala h kmetiji Ank na Zgornjem Jezerskem. Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 133.

¹⁰³ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

¹⁰⁴ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 171.

¹⁰⁵ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹⁰⁶ Rösener, *Kmetje v evropski zgodovini*, str. 29.

¹⁰⁷ Kazinar, *Kronika ali zgodovina Jezerskega*, str. 4.

¹⁰⁸ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

¹⁰⁹ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹¹⁰ Cevc, Primožič, *Kmečke hiše v Karavankah*, str. 195.

¹¹¹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

Šenkova domačija na Zgornjem Jezerskem, oblikovana v celku. Obnova streh s škodlami še danes predstavlja velik finančni zalogaj za kmetijo (foto Aleš Gabrič).

stanovanjskih in gospodarskih poslopij, npr. pri Robleku,¹¹² kjer so do začetka 20. stoletja prizidali še dve poslopji.¹¹³

V času izdelave franciscejskega katastra je bilo na Zgornjem Jezerskem 12 in na Spodnjem Jezerskem 3 stanovanjske zgradbe in gospodarska poslopja protipožarno zavarovanih pri notranjeavstrijski protipožarni zavarovalnici. To pa je, kljub zabeležki zapisovalcev razmer za Spodnje Jezersko, da so zavarovana "samo" tri poslopja,¹¹⁴ za s Slovenci poseljeno območje zelo visoka številka in dokaz, da so bile nekatere kmetije gospodarsko in finančno zelo dobro stojče. K velikemu številu zavarovanih poslopij je svoj delež prispevalo tudi zavedanje o koristnosti stroška v primeru požara, za kar pa so se lahko prebivalci Jezerskega zahvalili pretoku idej in informacij skozi prehodni kraj. Po nekaterih drugih delih slovenskega ozemlja, npr. v Loški dolini pod notranjskim Snežnikom, si kmetje tega stroška iz obeh navedenih vzrokov niso mogli privoščiti.¹¹⁵

Industrijskih obratov v katastrski občini Zgornje Jezersko v času izdelave franciscejskega katastra ni bilo.¹¹⁶ Na Spodnjem Jezerskem pa je v dolini nad

reko Kokro stala fužina s štirimi ognjišči in dvema kladivoma v lasti družine Fuchs. Zaposlovala je enega uradnika, dva kovača in šest delavcev pri ognju, poleg njih pa še enega obrtnega mojstra. V fužini so poleg plugov (lemežev) izdelovali tudi različno jeklo za izdelavo drugih orodij in potrebščin.¹¹⁷

Ocenitev pridelave

Po ugotovitvi produktov in ureditvi klasičnega zapisnika so bile njive katastrske občine Zgornje Jezersko razdeljene v štiri kakovostne razrede, travniki v tri, pašniki v dva, planine v en razred in visoki gozd v dva kakovostna razreda.¹¹⁸ Na Spodnjem Jezerskem pa so bile njive in travniki po isti klasičnem lestvici razvrščeni v tri, pašniki in visoki gozd v dva in planine v en kakovostni razred.¹¹⁹

Pripomočki, kot so izvlečki iz gospodarskih obračunov in podobno, pri ugotavljanju čistega donosa opisovalcev razmer in ocenjevalcev donosov niso zadovoljili. Pomagati so si morali s primerjavo razmer v sosednjih katastrskih občinah, kjer so kmetje pridelovali podobne pridelke in so na pridelavo vplivale podobne klimatske razmere, pri tem pa so mo-

¹¹² Karničar, *Jezerska kronika*, str. 197.

¹¹³ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 135. Glej tudi ARS, AS 178 Franciscejski kataster za Koroško, k. o. Zgornje Jezersko K 348, karta K 348 A02.jpg.

¹¹⁴ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹¹⁵ Kačičnik Gabrič, *O kmečkih dolgovih nekoliko drugače*, str. 17.

¹¹⁶ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

¹¹⁷ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹¹⁸ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat.

¹¹⁹ ARS, AS 178, k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

rali upoštevati lokalne posebnosti ter tako določiti davčne zneske.¹²⁰

Po zapisih v elaboratu je videti, da so kmetje pri obdelavi njiv že uporabljali šestletni kolobar, ki se je v poljedelstvu na naših tleh začel uveljavljati v drugi polovici 18. stoletja z vpeljavo stročnic in krmnih rastlin v prehrano ljudi in domačih živali, medtem ko so ponekod drugod še v začetku 19. stoletja uporabljali triletno zaporedje menjavanja pridelkov na njivskih površinah.¹²¹ Kolobar je bil na vseh njivah v katastrskih občinah Zgornje in Spodnje Jezersko približno enak ne glede na kategorizacijo zemljišča po kvaliteti, ki jo je uvajal franciscejski kataster.¹²² Za visokogorske koroške kmetije pa je značilno, da so v praksi izvajali setev v dveh različnih kolobarjih.¹²³

Na njivah prvega kakovostnega razreda so prvo leto na pognojeno njivo posejali ječmen, drugo leto tudi na pognojeno njivo koruzo, tretje leto so spet gnojili in posejali oves in deteljo, četrto leto deteljo, peto leto ponovno pognojili in na polovico posejali pšenico, na drugo polovico pa ječmen in šesto leto oves.

Njive drugega kakovostnega razreda so zaradi slabše zemljine sestave in nekoliko manj ugodne lege po primerjavi s sosednjimi katastrskimi občinami in njivami prvega kakovostnega razreda obrodile nekoliko slabše.¹²⁴

"Gare", voz, Zgornje Jezersko (foto Boris Orel, last SEM).

Ob upoštevanju sestave zemljine in lege njiv so opisovalci razmer za njive tretjega in četrtega kakovostnega razreda predvideli še nižjo sposobnost donosa, saj je bila po njihovih opažanjih zemlja manj bogata s humusom kot zemlja na njivah drugega kakovostnega razreda. V kategoriji dodatne rabe so ocenjevalci omenili slamo, ki so jo tukajšnji kmetje porabili za prehranjevanje živine.¹²⁵

Travniki so bili v obeh katastrskih občinah razdeljeni v tri kakovostne razrede. Na travnikih prvega in drugega kakovostnega razreda so lahko travo kosili dvakrat na leto, razlike med kvaliteto in količino donosa travnikov prvega in drugega kakovostnega razreda pa so bile po mnenju zapisovalcev razmer malenkostne.

Sladko travo na travnikih tretjega kakovostnega razreda so kmetje kosili le enkrat v letu, kot dodatno rabo pa so na travnikih zapisovalci navedli košnjo otave ali pašo goveda, vendar donosa niso posebej ocenili, pač pa so višino zneska dodatnega donosa vračunali v višino donosa pokošenega sena.¹²⁶

V 19. stoletju so med kmete razdelili tudi kisle travnike nasproti Žabjega trga, t. i. Gmajno, izsušeni ostanek nekdanjega jezera, med vse člane jezerske srenje – kajzarje in kmete.¹²⁷

Pašniki so se običajno razprostirali na zemljiških površinah na višji nadmorski višini, ocenjevalci pa so jih v obeh katastrskih občinah razdelili v dva kakovostna razreda. Pašniške površine so bile v strminah in bolj ali manj porasle z grmičevjem, kljub temu pa je na njih raslo tudi sladko seno, t. i. sladko gorsko seno (Bergheu, süßes Heu), količine pa so bile majhne.

Planine so bile vse razvrščene v en kakovostni razred, vse pa so ležale nad višinsko gozdno mejo.¹²⁸

Tudi gozdove so ocenjevalci v obeh katastrskih občinah razdelili v dva kakovostna razreda. Komisija si je pri ocenjevanju donosa pomagala tudi z zapiski imetnika fužin na Spodnjem Jezerskem, ki je del svojih potreb po oglju in lesu za kurjavo zapolnil s pridobivanjem lesa na parceli, katere lastnik je bila sicer komenda v Reberci. Na 127 oralov 6278 kvadratnih klafter veliki parceli so poleg sekanja dreves les tudi nabirali, saj je bilo skrivljenih vej in odpadlega lesa po tleh veliko. Po navedbah v fužinskih zapisih so iz 30-colskih dreves pripravili 15067.20 klafter žaganega lesa. Po preračunu so zapisovalci ocenili, da je bil prirast lesa v času 110 let, ko se je gozd obrasel, 1.0785 klafter, naravni donos na enem

¹²⁰ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹²¹ Novak, *Slovenska ljudska kultura*, str. 42 in 43.

¹²² ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹²³ Oder, *Občina Ravne na Koroškem*, str. 97–98.

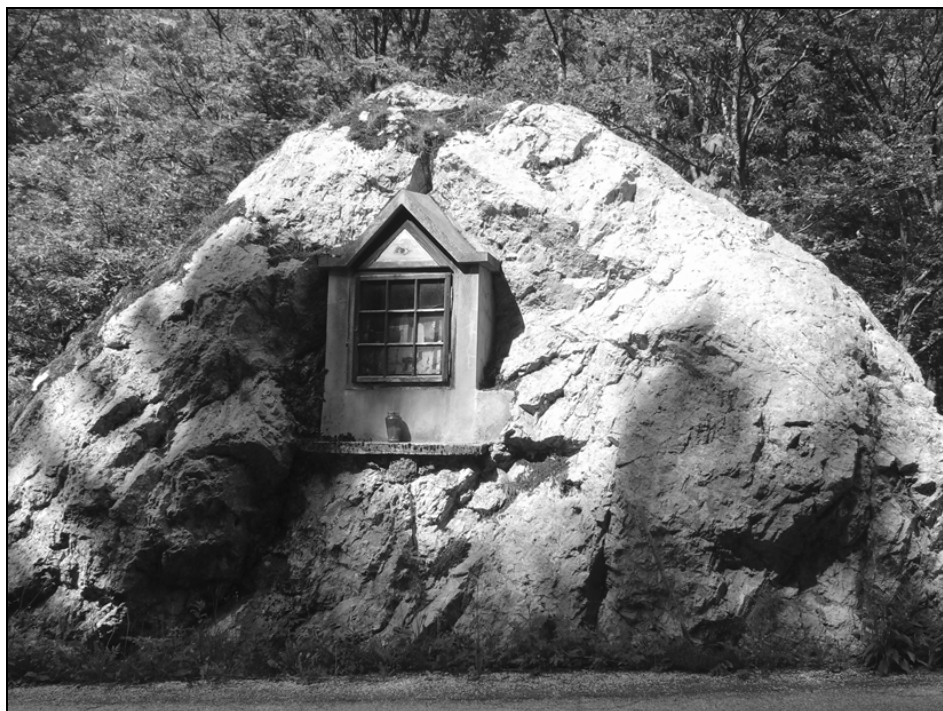
¹²⁴ ARS, AS 179, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹²⁵ ARS, AS 179, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹²⁶ ARS, AS 179, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹²⁷ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 23.

¹²⁸ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

Kapelica v Tinčkovi skali ob cesti Kranj–Jezerško (foto Ajda Gabrič).

oralu pa je bil 119 klafter. Drevje, ki je bilo zelo različne starosti, so prebivalci prebiralno sekali tudi za porabo doma, včasih pa so naredili goloseke, les porabili za svoje potrebe ali pa prodali. Zemljišče, na katerem je rasel gozd, je bilo sestavljeno iz humozne prsti, pomešane z apnenčastim kamenjem in ilovico, gozdne površine pa so ležale predvsem na strmih severnih pobočjih hribov. Gozdove obeh kakovostnih skupin je komisija obravnavala enako.¹²⁹

Del lesa za lastne potrebe so si do razlastitve nekaterih cerkvenih posesti v času vladanja cesarja Jožefa II. jezerski kmetje lahko pridobili tudi v delu cerkvenega gozda. Po podržavljenju pa srenja, ki je postala novi lastnik podržavljene posesti, pridobivanja lesa kajzarjem ni več dovolila. Šele po dolgotrajnem pritisku kmetov in cerkve je bil kajzarjem v last dodeljen del gozda, iz katerega so nekdanj prejemali les brezplačno. V zahvalo Cerkvi za podporo so kmetje v skalo pod Tinčkom ob glavni cesti iz Kranja proti Zgornjemu Jezerškemu vgradili znamenje s podobo sv. Ožbolta, h kateremu so se ves ta čas zatekali s prošnjo.¹³⁰

V odmaknjeno področje so se zatekali tudi ubežniki pred zakonom

Gorato in odmaknjeno področje, kjer so se stikale meje Koroške, Kranjske in Štajerske, je bilo

tudi idealen kraj za skrivanje pred roko pravice. Ko so oblasti leta 1850 hotele narediti red in poloviti t. i. rokovnjače, ki so se zatekli v hribe nad Solčavo ter se preživljali z divjim lovom in ropanjem,¹³¹ je bilo tudi sicer mirno območje Jezerskega preplavljeno z vojaštvom. Po koncu vojaške akcije je na Zgornjem Jezerškem v prej praznem župnišču ob cerkvi sv. Andreja za krajši čas ostala štiričlanska orožniška posadka.¹³² Po ustnem izročilu pa so nekateri jezerski kmetje za čuvanje kmetij na božični večer, ko je šla k polnočnici vsa družina, prav radi najeli močne pogumne fante, ki so se sicer skrivali pred vpoklicem k vojakom, da so jim varovali hišo, saj so nekoč roparji prav na ta večer popolnoma oropali hišo kmeta Robnika, ki je kmetijo po tem prodal in se preselil na Koroško.¹³³

Za zaključek

Življenjske razmere na območju Jezerskega so nekoliko neprimerljive z razmerami na drugih območjih, kar bi lahko delno pripisali geografski odmaknjenosti in zaprtosti območja ter upravni in cerkveni vezanosti na sever. Vse skupaj pa je oblikovalo tudi svojstven način življenja in običajev, ne glede na to, da je Koroška na vzhodni strani Karavank na podobno oblikovanem terenu doživljala podobno

¹²⁹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezerško K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezerško K 470, cenilni elaborat.

¹³⁰ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 201.

¹³¹ Studen, Smrtni udarec rokovnjaštvu (20. XII. 1851), str. 402.

¹³² Kazinar, *Kronika ali zgodovina Jezerskega*, str. 6.

¹³³ Karničar, *Jezerška kronika*, str. 221.

usodo. Zanimivo je, da za Jezersko ni poročil o oblikovanju frat in novin (Brandäcker),¹³⁴ kot je to značilno za kmetovanje v Mežiški dolini, čeravno se v ustnem izročilu pojavljajo tako na Jezerskem kot tudi v širšem območju,¹³⁵ prav tako pa ni poročil o kmečkih skupnih delih, kot so steljeraja, nosačija ali gnojvoža,¹³⁶ kjub temu, da so tudi tukaj prebivalci veliko pomagali drug drugemu. Preseneča tudi dejstvo, da se med njivskimi pridelki nikjer ne omenja ajda, čeravno so zapisovalci presežke pridelave ajde navedli kot prodajni artikel Jezerjanov na sejmi v Kapli, vendar ne v isti kategoriji kot ostalo zrnje.¹³⁷ V gradivu pa tudi ni omenjeno prodajanje vsakovrstnih življenjskih potrebščin delavcem na fužini na Spodnjem Jezerskem, kljub dejstvu, da so se oni in njihove družine od nekod morali oskrbovati s hrano in oblačili, saj so bile njihove lastne proizvodne možnosti kot pri drugih podobnih obratih omejene.¹³⁸

Trditvi, da so kmetje v začetku 19. stoletja živeli slabo in v velikem pomanjkanju, za Jezersko ne moremo pritrditi. Res je, da so bile tudi na Jezerskem med kmetijami velike razlike, kljub temu pa o posebnem pomanjkanju ali celo lakoti nikjer v virih ni navedb. Kazinar je celo navedel, da je bilo 16. in 17. stoletje na Jezerskem čas blagostanja. Ne glede

Bogato poslikana skrinja z letnico 1847, muzej Jenkova kasarna na Zgornjem Jezerskem (foto Alenka Kačičnik Gabrič).

na to, da se je pipa z dohodki od tovarnega prometa čez Jezerski vrh v 18. stoletju počasi zapirala in v 19. stoletju skoraj presahnila, so kmetije težke čase uspele prebroditi s sekanjem in prodajo lesa ter zavedanjem, da se je za napredek in lažje življenje potrebno potruditi, saj samo čakanje na boljše čase ni dovolj. Katastrski elaborat, ki je za večino katastrskih občin, ki sem jih pregledala do sedaj, navajal, da so kmetovalci veliki tradicionalisti, med katerimi ni nobenega, ki bi si upal posaditi ali posejati nove kulture in s tem dati vzgled za boljše kmetovanje tudi drugim, pravi za Jezerjane: "Prebivalci svoja posestva obdelujejo najbolje kot je možno. Pri tem so zelo prizadevni (podjetni)."¹³⁹

Kljub svoji odrezanosti ima področje Jezerskega za sabo zanimivo in pestro zgodovino. Ta morda res ni toliko pomembna za razvoj dogajanja na širšem slovenskem poselitvenem območju, prav gotovo pa so prebivalci živeli življenje, ki so ga v prvi vrsti oblikovali skozi stoletja oz. daljše časovno obdobje in ga začinili z ljudskimi običaji, ki se na odmaknjenih in težje dostopnih področjih ohranjajo veliko dlje kot v zelo obljudenih krajih, kjer migracije ljudi nprestano vnašajo tuje kulturne vplive v življenjski tokokrog.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 178 – Franciscejski kataster za Koroško, k. o. Zornje Jezersko K 312, cenilni elaborat; k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat; k. o. Zgornje in Spodnje Jezersko K 348, karte; k. o. Topla K 448, Protocoll der Grund Parcellen der Gemeinde Topla.

SEM – Slovenski etnografski muzej Fotografije.

Muri, Franc, p. d. Kazinar: Kronika ali zgodovina Jezerskega (Jezersko, b. d.), kopija tipkopisa pri avtorici.

USTNI VIR

Anica in Herman Jakopič, 1937, Zgornje Jezersko 66.

¹³⁴ ARS, AS 178, k. o. Topla K 448, Protocoll der Grund Parcellen der Gemeinde Topla.

¹³⁵ Karničar, *Jezerska kronika*, str. 124 in 191, Makarovič, *Korte in Korčani*, str. 353 in 384.

¹³⁶ Ficko, *Skupni ljudski delovni običaji*, str. 147–170.

¹³⁷ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat in k. o. Spodnje Jezersko K 470, cenilni elaborat.

¹³⁸ Malnar, *Povijest čabarskog kraja*, str. 76 in 77.

¹³⁹ ARS, AS 178, k. o. Zgornje Jezersko K 312, cenilni elaborat: "Insassen dieser Gemeinde betreiben ihre Grundstücke bestmöglichst. Sie sind in allgemeinen für den Ackerbau sehr betreibsam."

INTERNETNI VIRI

<http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/publikacije/znanost/mzt/raziskovalec/2000-1-1/hosp...>, 29.2.2008.

Janša Zorn, Olga: Vloga hospicev ob nekdanjih prometnih poteh. <http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/publikacije/znanost/mzt/raziskovalec/2000-1-1/hosp...>, 29.2.2008.

LITERATURA

Atlas Slovenije. Ljubljana : Založba Mladinska knjiga, 1992.

Atlas Slovenije. Ljubljana : Založba Mladinska knjiga, 2005.

Cevc, Tone, Primožič, Ignac: *Kmečke hiše v Karavankah*. Ljubljana : Znanstveno raziskovalni center SAZU, 1988.

Ficko, Peter: Skupni ljudski delovni običaji. *Med Peco in Pohorjem* (ur. Rajko Poberžnik). Pripravljalni odbor za proslavo 20-letnice gimnazije Ravne na Koroškem. Maribor : Založba Obzorja Maribor, 1965, str. 147–170.

Holz, Eva: Prometne razmere na Koroškem v obdobju od cesarja Karla VI. do 1. svetovne vojne. *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 56, 2008, str. 265–274.

Kačičnik Gabrič, Alenka: *O kmečkih dolgovih nekoliko drugače. Problem servitutnih pravic na posestvu Snežnik*. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Knjižnica Kronike: 8), 2004.

Karničar, Andrej: *Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu*. Gorenjski kraji in ljudje 8. Kranj : Gorenjski muzej, 1998.

Karničar, Andrej: *Jezerske storije*. Ljubljana : Kmečki glas (Zbirka Glasovi, 16), 1997.

Keber, Katarina: V levem devžju slovenskega zgodovinskega Koroška. *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 55, 2007, str. 123–128.

Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek: cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana : ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998 (zbirka ZRC; 20).

Makarovič, Marija: *Korte in Korčani*. Korte = Trögen : samozaložba Skupnosti prebivalcev: avtorji, 2005.

Malnar, Slavko: *Povijest čabarskog kraja*. Čabar : Matica hrvatska, ogranak : Grad Čabar, 2007.

Novak, Vilko: Živinoreja. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I. Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za zgodovino, Državna založba Slovenije, 1970.

Novak, Vilko: *Slovenska ljudska kultura. Oris*. Ljubljana : DZS, 1960.

Oder, Karla: *Občina Ravne na Koroškem. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja-20. stoletje*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1992.

Rösener, Werner: *Kmetje v evropski zgodovini*. Ljubljana : Založba l'cf., 2007.

Simoniti, Vasko: *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje : Mohorjeva družba, 1990.

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, Opisi, 4. zvezek (ur. Vincenc Rajšp, transliteracija Šaša Serše). Ljubljana : ZRC SAZU, Arhiv RS, 1998.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.

Stergar, Janez: Dr. Angela Piskernik (1886–1967), koroška naravoslovka, naravovarstvenica in narodna delavka. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004* (ur. Aleksander Žižek). Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 227–257.

Studen, Andrej: Smrtni udarec rokovnjaštvu (20. XII. 1851). *Slovenska kronika XIX. stoletja* (ur. Janez Cvirn et al.). Ljubljana : Nova revija, 2001, str. 402–403.

Šašel, Josip: *Spomini* (uredila Monika Kropelj in Avguštin Malle). Celovec : Slovenski narodopisni inštitut in društvo Urban Jarnik; Slovenski znanstveni inštitut; Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU; Celovec; Ljubljana; Dunaj : Mohorjeva družba, 2007.

Trobič, Milan: *Furmani po cesarskih cestah skozi postojnska vrata*. Logatec : Občina, 2003.

Valenčič, Vlado: *Kulturne rastline. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog I. Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za zgodovino, Državna založba Slovenije, 1970.

Valenčič, Vlado: *Vrste zemljišč. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog I. Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za zgodovino, Državna založba Slovenije, 1970.

Vilfan, Sergij: Prispeljki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (16.–19. stoletje). *Zgodovinski časopis*, 8, 1954, str. 27–86.

Vršnik, Joža: *Preproste zgodbe s solčavskih planin*. Celje : Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2005.

Žontar, Majda: Pota in promet čez Ljubelj, Koren in Jezerski vrh. *Kranjski zbornik 1975*. Kranj : Skupščina občine Kranj, 1975, str. 177–184.

ZUSAMMENFASSUNG

Jezersko – der vergessene Winkel Kärntens

Das Gebiet von Jezersko (Seeland) gehörte im Laufe der Geschichte zu Kärnten. Verwaltungsbehörden befanden sich zum Großteil in Eisenkappel. Wegen der schweren Zugänglichkeit des Gebiets von der nördlichen Seite und seiner Abgeschnittenheit an der südlichen Seite, wo der Übergang lange Zeit durch eine Sperre von Stein-, Erd- und Ästeaufschüttungen vom Gebirge oberhalb der Kokra-Talenge behindert wurde, entwickelten seine Einwohner eine eigenartige Lebensweise, die manchmal nicht viel von der Autorität der Behörden hielt. Der Alltag der Einwohner von Jezersko wurde durch das Wissen von der Existenz eines einstigen Großsees im Seetal bestimmt. Infolge der Wassergefahr entstanden die ersten Bauernhöfe auf Berghöhen. Als das Wasser mit der Zeit in Richtung Süden abgeflossen und der Boden ausgetrocknet war, wurden auch die Bauernanwesen, die noch immer autarke Zellen bildeten, ins Tal verlegt.

Einer der leichter passierbaren Bergpässe von Krain nach Kärnten ermöglichte den Einwohnern von Jezersko, dass sie dank ihrem Fleiß und Erfindungsgeist trotz schwererer klimatischer Verhältnisse, die eine ertragreiche Bestellung des Ackerlandes unmöglich machten, in der Vergangenheit

besser lebten als durchschnittliche slowenische Bauern. Davon zeugen noch heute feste Bauten, sowohl Wohn- als auch Wirtschaftsgebäude, war doch mindestens die Hälfte der Wohnhäuser bereits in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zur Gänze, die andere Hälfte aber mindestens bis zur Hälfte gemauert, der obere Teil aber bestand aus Holz. Im Flachland waren auch Ställe und Wirtschaftsgebäude zum Großteil gemauert.

Nutzflächen, Äcker und Wiesen, lagen in der Nähe von Häusern und Wirtschaftsgebäuden, während sich Weiden und Wälder etwas abseits von den Gehöften befanden. In den Katastralgemeinden Zgornje und Spodnje Jezersko gab es noch in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts viele Dominikalweiden, aber auch ein Fünftel der Wälder der Katastralgemeinde war Dominikaleigentum.

Gut die Hälfte des Gebiets um Jezersko machten Hochwälder, gut ein Sechstel kahle Bergfelsen aus. Als nach der Fertigstellung einer besseren Straße über den Ljubelj (Loibl-Pass) Jezersko kein Geld mehr vom Güter- und Personenverkehr zufloss, sicherten die Bauernhöfe ihre Existenz durch größere Abholzung ihrer weitgestreckten Wälder.

Die Bauern bauten auf ihren Äckern Weizen, Mais, Hafer und Roggen an und züchteten Pferde, Ochsen und Stiere, Kühe und Kälber, Schweine, Ziegen, sie waren vor allem wegen ihrer Schafzucht weit bekannt. Durch die Kreuzung der slowenischen autochthonen Schafe mit jenen aus Padua und Bergamo zogen sie eine besondere Jezersko-Solčava-Rasse heran, die für die klimatischen Verhältnisse im Hochgebirgsland besonders geeignet war.